

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

- قرآن کریم (علوم تربیتی و روانشناسی اسلامی)
- ۱- علل مشکلات اخلاقی کودکان از دیدگاه قرآن و عترت
 - ۲- روانشناسی رنگ و آثار تربیتی آن از منظر قرآن کریم
 - ۳- اهداف تعلیم و تربیت قرآنی در نگاه چهارده معصوم (ع)
 - ۴- نگرشی بر غم و اندوه در آیات قرآن کریم

گودین

عقل شکلا و اخلاقی از دیدگاه ابن عمر

طاهره عینی

کارشناس ارشد فقه و حقوق

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

چکیده

مفاسد فردی و اجتماعی مورد تأکید فراوان قرار گرفته است^۱ و سبک شماران آن را با عنوان «ساهون» یاد کرده و مورد نکوهش شدید قرار داده است^۲ همچنین در قالب پندها و توصیه‌های لقمان به فرزندش او را به برپایی نماز و انجام امر به معروف و نهی از منکر و شکیبایی در مقابل مصائب سفارش می‌کند^۳ در خصوص جداسازی خوابگاه فرزندان از پدر و مادر و کسب

قرآن به عنوان کامل‌ترین کتاب انسان‌سازی عنایت ویژه‌ای به مسأله تربیت اطفال و پرورش صحیح آنها بر فطرت پاک الهی دارد و زمینه‌های بروز انحرافات اخلاقی را متذکر شده نسبت به گرفتار شدن در دام شیطان به انسان‌ها هشدار می‌دهد.

در قرآن نماز به عنوان مهم‌ترین عامل بازدارنده از

اجازه ورود در اوقات خلوت آنها قرآن سفارشات

۱- سبک شمردن نماز

یکی از علل بزهکاری از دیدگاه قرآن سبک شمردن نماز است. مثل نماز در دین خدا همانند ستون خیمه می باشد. قرآن در آیات فراوانی بر این امر مهم تأکید نموده است. به عنوان نمونه از زبان حضرت لقمان به فرزندش سفارش می کند. ﴿یا بنی اقم الصلوة و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما اصابک ان ذلک من عزم الامور...﴾^۶

صریح دارد و این توصیه ها در جهت از بین بردن زمینه های انحرافات اخلاقی کودکان می باشد.

تأثیر دوستان ناهل و منحرف و لزوم اجتناب از همنشینی با افراد ناباب نیز به عنوان یکی از عوامل کجروی ها در قرآن مورد توجه قرار گرفته است.^۵ همچنین اهمیت محبت به اطفال و ایتم و تأمین نیازهای عاطفی آنان نیز از سفارشات قرآن به انسان ها است. این امر در جای خود از مهم ترین عوامل تأمین کننده سلامت روحی - روانی اطفال و فقدان آن زمینه ساز بسیاری از مشکلات اخلاقی و بزهکاری ها می تواند باشد.

«پسرم! نماز را برپا دار، و امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر مصائبی که به تو می رسد شکینا باش که این از کارهای مهم است».

آیت الله مکارم در ذیل این آیه می نویسد:

لقمان می گوید: پسرم نماز را برپا دار... چرا که نماز مهم ترین پیوند با خالق است نماز قلب تو را بیدار و روح تو را مصفا و زندگی تو را روشن می سازد، آثار گناه را از جانت می شوید، نور ایمان را در سرای قلبت پرتو می افکند، و تو را از فحشا و منکر باز می دارد.^۷

بنابراین قرآن با شناخت همه جانبه از ابعاد گوناگون شخصیتی انسان ها به امر تربیت صحیح کودکان و جلوگیری از کجروی های آنها توجه کافی مبذول داشته و در خصوص آن راهکاری عملی ارائه نموده است. که می تواند مبنای علوم تربیتی و هدایت و ارشاد کودکان و نوجوانان در هر زمان و مکانی قرار گیرد.

۲- بی توجهی به ارشاد و تربیت فرزندان

خداوند در سوره ی شوری می فرماید:

﴿ان الخاسرین الذین خسرو انفسهم و اهلیهم یوم القیامه...﴾^۸

اهل ایمان می گویند:

«زیانکاران واقعی آنانند که خود و خانواده خویش را روز قیامت از دست داده اند».

واژگان کلیدی :

مفهوم کودک، بزهکاری، سن مسئولیت کیفری، قوه ممیزه، رشد، بلوغ، فقه، حقوق.

➔ مواردی از علل بزهکاری کودکان

در قرآن کریم

۳- همنشینی با دوستان ناهل

خداوند در سوره‌ی فرقان می‌فرماید:

عبارتند از:

۱. سبک شمردن نماز

حضرت محمد ﷺ فرمودند:

«فرزندان خود را از شش سالگی به نماز دستور دهید.»^{۱۱}

حضرت علی رضی الله عنه می‌فرماید:

«فرزندان خود را نماز تعلیم دهید و در سن هشت سالگی آنها را به نماز خواندن وادارید.»^{۱۲}

۲ - همنشینی با دوستان نااهل

امام سجاد رضی الله عنه به فرزندش می‌فرماید:

«فرزند عزیزم متوجه پنج گروه باش که با آنان مجالست نکنی، هم‌کلام نشوی و در مسافرت با آنان رفاقت نکنی. آنها عبارتند از: افراد دروغگو، فاسق، بخیل، احمق، قاطع رحم.»^{۱۳}

۳ - بی‌توجهی نسبت به جداسازی

محل خواب کودکان

پیامبر ﷺ فرمودند:

«اگر فرزندان شما به سن هفت سالگی رسیدند خوابگاه آنها را از یکدیگر جدا سازید.»^{۱۴}

۴ - عدم پرهیز از لقمه حرام

امام صادق رضی الله عنه فرمودند:

«اثر کسب حرام در فرزندان و ذریه نمودار می‌شود.»^{۱۵}

◆ بررسی مسئولیت کیفری اطفال

بزهکار از دیدگاه فقه و حقوق

مسئولیت در لغت به معنی مسئول بودن، موظف بودن به انجام آنچه انسان به عهده دارد و مکلف

«و (به خاطر آور) روزی را که ستمکار دست خود را به دندان می‌گزد و می‌گوید: ای کاش با رسول (خدا) راهی برگزیده بودم! ای وای بر من، کاش فلان (شخص گمراه) را دوست خود انتخاب نکرده بودم! او مرا از یادآوری (حق) گمراه ساخت بعد از آنکه (یاد حق) به سراغ من آمده بود و شیطان همیشه خوارکننده انسان بوده است.»^۹

۴ - بی‌توجهی نسبت به جداسازی

محل خواب کودکان

«ای اهل ایمان! بردگان شما، و کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند، پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباس‌های (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشاء این سه وقت خصوصی برای شماست، و هنگامی که اطفال شما به سن بلوغ رسند باید اجازه بگیرند.»^{۱۰}

◆ علل بزهکاری اطفال از منظر

روایات

ائمه معصومین رضی الله عنهم در خصوص تربیت صحیح اطفال و نوجوانان از سوی والدین دستورات فراوانی دارند که توجه و عمل به آنها می‌تواند زمینه‌ساز بسیاری انحرافات اخلاقی در آنها شود.

برخی از علل بزهکاری اطفال از دیدگاه ائمه

آن که ارادی باشد یا غیرارادی)، این گونه احکام به بالغان اختصاص ندارد، اما غیر از این احکام، از جمله احکام جنایات عمدی و مطلق جرائم، کودکان را شامل نمی‌شود.^{۱۸}

حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: سه دسته از مردم فاقد مسئولیت و تکلیف‌اند.^{۱۹}

- ۱- کودکی که هنوز به سن بلوغ نرسیده است.
- ۲- دیوانه‌ای که هنوز بهبودی نیافته است.
- ۳- خفته‌ای که هنوز بیدار نشده است.

♦ ارکان و شرایط تحقق مسئولیت

کیفری در فقه شیعه عبارتند از:

- ۱- عقل
- ۲- بلوغ
- ۳- علم و آگاهی
- ۴- قصد و اراده
- ۵- آزادی

* پی‌نوشت‌ها:

۱. سوره‌ی عنکبوت (۲۰)، آیه‌ی ۴۵.
۲. سوره‌ی ماعون (۳۰)، آیه‌ی ۵.
۳. سوره‌ی لقمان (۲۱)، آیه‌ی ۱۷.
۴. سوره‌ی نور (۲۴)، آیات ۵۸ و ۵۹.
۵. سوره‌ی فرقان (۲۵)، آیات ۲۷ تا ۲۹.
۶. سوره‌ی لقمان (۲۱)، آیه‌ی ۱۷.
۷. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۷، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ص ۵۲.

به آن می‌باشد آمده است.^{۱۶} در قرآن کریم نیز این کلمه و مشتقات آن در آیات متعدد به کار رفته و از مسئولیت انسان سخن به میان آمده است. به عنوان نمونه می‌توان به این آیه اشاره کرد.

﴿لَا يَسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَ هُمْ يَسْئَلُونَ﴾^{۱۷} و او (خدا) به هر چه می‌کند بازخواست نشود ولی خلق از کردارشان بازخواست می‌شود، در واقع این نکته فهمیده می‌شود که انسان‌ها در برابر اعمالی که انجام می‌دهند مسئول بوده و در روز جزا باید پاسخگوی اعمال خود باشند.

می‌توان چنین استنباط نمود، برای اینکه مسئولیت کیفری تحقق پیدا کند مرتکب باید قابل انتساب باشد تا بتوان او را مسئول شناخت و عمل مجرمانه را به او نسبت داد.

کودکان چنانچه از شش سال کم‌تر داشته باشند، اساساً قابل مجازات نیستند، همچنین در خصوص کودکان شش تا هیجده سال بر حسب مورد، تصمیماتی اتخاذ شده است. در حقوق اسلامی نیز، در مورد مقررات کیفری، اعم از حدود و قصاص، مادامی که قابلیت بازخواست وجود نداشته باشد هیچ‌گونه مجازات، در حق مجرم اعمال نمی‌گردد، نهایتاً در مورد کودک، گرچه به موجب حدیث رفع ﴿رفع القلم عن الصّبی حتّی یحتلم﴾^{۱۸} و احادیث دیگر از قبیل ﴿عمد الصّبی و خطاه واحد﴾^{۱۹} مجازات‌هایی از او برداشته شده است، لیکن مسئولیت مدنی از جمله دیات و سایر احکام که موضوع آنها مطلق افعال است (اعم از

۸. سوره‌ی شوری (۴۲)، آیه‌ی ۴۵.
۹. سوره‌ی فرقان (۲۵)، آیات ۲۷ تا ۲۹.
۱۰. سوره‌ی نور (۲۴)، آیات ۵۸ و ۵۹.
۱۱. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، ج ۳، آل البیت، قم، بی تا، ص ۱۹.
۱۲. حرّانی، ابن شیععه، تحف العقول، تهران، کتابفروشی اسلامیّه، ۱۴۰۰ ه.ق، ص ۱۱۰.
۱۳. حرّانی، ابن شیععه، تحف العقول، تهران، کتابفروشی اسلامیّه، ۱۴۰۰ ه.ق، ص ۲۸۶.
۱۴. هندی، متقی، کنز العمال، ص ۴۴۱.
۱۵. نراقی، علامه مولی مهدی، علم اخلاق اسلامی، ج ۲، ص ۲۲۱.
۱۶. ابن منظور، علامه ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱، ه.ق، ۱۴۱۰-۱۹۹۰ م، ص ۳۱۸.
۱۷. سوره‌ی انبیاء (۲۱)، آیه‌ی ۲۳.
۱۸. گرجی، ابوالقاسم، مقالات حقوقی، ج ۱، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۵، چاپ اول، ص ۳۴۱.
۱۹. حرّ عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیععه، ج ۱، ص ۲۷.

انجمن علمی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی